

Grau en Ciències Polítiques i de l'Administració
Treball de fi de Grau (21686)
Curs acadèmic 2015-2016

EL CROWDSOURCING CONSTITUCIONAL.
UN REFORÇ PER A LA PARTICIPACIÓ
POLÍTICA DEL SEGLE XXI?

Guillem Subirachs Mancebo

NIA: 29927

Tutor del treball:

Francesc Pallarès Porta

DECLARACIÓ D'AUTORIA I ORIGINALITAT

Jo, Guillem Subirachs Mancebo, certifico que el present treball no ha estat presentat per a l'avaluació de cap altra assignatura, ja sigui en part o en la seva totalitat. Certifico també que el seu contingut és original i que en sóc l'únic autor, no incloent cap material anteriorment publicat o escrit per altres persones llevat d'aquells casos indicats al llarg del text.

Guillem Subirachs Mancebo
Barcelona, 11 de juny de 2016

Resum

Durant aquests últims anys les noves tecnologies han començat a agafar protagonisme com a eines útils a l'hora de fomentar participació ciutadana i generar acció col·lectiva. En aquest sentit el *crowdsourcing* constitucional és una activitat iniciada per un individu, organització o institució que permet que la ciutadania pugui aportar, a través d'internet, els seus coneixements i opinions en el transcurs d'un procés d'elaboració d'una constitució. Tot sabent que la relació entre tecnologia i democràcia és un tema controvertit, en aquest treball s'utilitza l'anàlisi documental per conèixer quatre de les experiències més rellevants de *crowdsourcing* constitucional fetes fins ara, situades al Marroc, Islàndia, Xile i Catalunya. Els resultats indiquen que pot ser una bona manera de complementar la participació convencional en donar l'oportunitat a que la ciutadania, i en especial sectors joves que acostumen a estar allunyats dels mecanismes tradicionals, participi sense intermediaris en el procés de creació de quelcom tan important com és una constitució. Tanmateix, hi ha múltiples maneres d'iniciar un procés de *crowdsourcing* constitucional i l'elecció de com fer-ho condiciona el resultat fins al punt que enlloc d'un mecanisme de participació podem estar davant d'una eina de control social. L'adequació del text base utilitzat, l'alineament d'objectius amb els del procés constituent, una gestió transparent i tenir en compte que les aportacions rebudes no són representatives del conjunt de la societat són quatre elements clau perquè això no succeeixi.

Índex de continguts

1. Introducció	1
2. Marc teòric	3
2.1. Participació política	3
2.2. La conjunció de les TIC amb la democràcia i la participació política.....	5
2.3. <i>Crowdsourcing</i>	8
3. Preguntes objectiu	12
4. Metodologia	13
4.1. Què i per què s'analitza?.....	13
4.2. Com s'analitza?.....	15
5. Anàlisi	18
5.1. Fitxes d'anàlisi	18
A) Reforme.ma (Marroc).....	18
B) Stjornlagarad.is (Islàndia)	19
C) TuConstitucion.cl (Xile).....	20
D) Constitucio.cat (Catalunya).....	21
5.2. Primer resum dels aspectes més destacats	22
5.3. Comparativa transversal	24
5.4. Resposta a les preguntes objectiu	27
6. Conclusions	34
Referències bibliogràfiques	36

1. Introducció

El malestar de moltes societats occidentals vers el funcionament de la política i les seves institucions sembla més que evident. Tant és així que el 2012, el 67,5% de la població a nivell espanyol declarava sentir-se poc o gens satisfeta amb el funcionament de la democràcia a Espanya (CIS, 2012). Les creixents desigualtats socials, sorgides en bona part com a conseqüència de les polítiques aplicades les últimes dècades, l'impacte de la crisi econòmica, el desprestigi de la classe política i la percepció que hi ha certes pràctiques habituals de les institucions polítiques que són contraproductives pel funcionament democràtic¹ provoquen, entre altres coses, que es qüestioni el sistema representatiu i la democràcia es comenci, o es torni, a associar més amb participació que amb representativitat.

L'enfocament elitista de democràcia representativa necessita ser reformulat per tal que la ciutadania agafi les regnes de la política. Es fa necessari replantejar els mecanismes de participació ciutadana existents i pensar en noves eines que situïn en el centre de la política a la ciutadania i limitin el nivell de discrecionalitat dels representants. Ara bé, les idees normatives de la democràcia no haurien de ser vistes com a alternatives sinó com a complements per tal d'aconseguir sumar les virtuts de la democràcia representativa, la participativa i la directa. Totes elles amb una base deliberativa i així aconseguir el que Jaume López anomena “trípode democràtic” (López, 2015).

“[Als representants] sovint penso que convé que no els diguem polítics. Perquè polítics ho som tots, en una democràcia. No donem per fet que hi ha una gent que fa política i que la resta no en fa. [...] Quan un representant i un representat parlen, dialoguen dos polítics amb responsabilitats diferents, potser només temporalment diferents.” (López, 2015: 24)

Els estats liberals sorgits a partir de les revolucions dels segles XVII i XVIII es caracteritzen, bàsicament, per aplicar certs principis de separació de poders i per la regulació dels drets individuals. En aquest model les constitucions ocupen un paper preeminent ja que defineixen les bases polítiques de la societat en establir quina és

¹ Veure Vázquez, S. (2011). Elements i significats del malestar amb la política a Catalunya. Una aproximació qualitativa a partir de la indagació amb grups de discussió. *Centre d'Estudis d'Opinió*.

l'estructura bàsica de l'Estat, els valors i principis bàsics i els drets fonamentals. Sembla evident, doncs, que si s'han d'introduir mecanismes de participació ciutadana els processos constituents no se'n poden quedar al marge. Però exercir la democràcia de forma participativa dins del sistema de democràcia representativa implica crear uns espais de participació que tradicionalment s'han associat a institucions locals per la dificultat que implica traslladar-los a àmbits majors com l'estatal. Actualment, però, ens podem plantejar si les noves tecnologies ofereixen l'oportunitat de redefinir la participació política i, en concret, si gràcies a aquestes la ciutadania pot participar directament en els processos constituents. Uns processos que tradicionalment s'han deixat exclusivament a mans de les elits. I en aquesta línia trobem el *crowdsourcing* constitucional, que en termes molt generals es pot definir com la utilització de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació – d'ara en endavant TIC – perquè la ciutadania pugui participar sense intermediaris en el procés d'elaboració d'una constitució.

D'entrada pot semblar que algunes de les característiques de les TIC xoquen amb les que necessita un procés constituent. Per exemple, la seva immediatesa sembla antagònica a la reflexió i deliberació que requereix un procés d'aquest tipus. Per contra, el fet de poder arribar a la gran majoria d'àmbits de la vida social és una oportunitat que sembla difícil rebutjar. És per això que és bàsic no només entendre les potencialitats de les TIC sinó els riscos que implica utilitzar-les. Què se'n pot esperar del *crowdsourcing* constitucional? Estem davant d'una nova eina de participació que pot ajudar a apoderar a la ciutadania en processos constituents? Quin rol ocupa una iniciativa de *crowdsourcing* dins d'un procés constituent? L'objectiu del treball és respondre aquestes preguntes i altres que aniran sorgint al llarg de l'estudi tot analitzant casos del Marroc, Islàndia, Xile i Catalunya. Ara bé, és necessari matisar que la finalitat última no és establir generalitzacions o relacions causals sinó aprofundir en el coneixement del *crowdsourcing* constitucional a partir de l'estudi d'aquestes experiències pràctiques.

Amb aquest finalitat el treball s'estructura en 5 parts. La primera, el marc teòric. Com es tracta d'un tema extremadament recent i del que encara no hi ha massa literatura acadèmica s'ha cregut convenient dividir-lo en tres parts que tenen lligams entre sí i que ens acaben portant a l'objectiu del treball: la participació política, la integració de les TIC amb la democràcia i el concepte concret de *crowdsourcing*. A partir dels conceptes del marc teòric s'estableix la segona part, on es tracen els aspectes més concrets a

intentar respondre a l'últim apartat. La tercera és la metodologia d'anàlisi, on s'especifica quins casos s'analitzen i què s'analitza de cada un d'ells. La quarta part comprèn l'anàlisi dels casos concrets a partir d'una comparativa i l'última part les conclusions extretes.

2. Marc teòric

2.1. Participació política

El model liberal i representatiu és el dominant des de les Revolució de la Gloriosa de 1688, la Revolució Americana i la Francesa. Unes revolucions que, citant a Hannah Arendt (1988), van permetre acabar amb els abusos de l'antic regim gràcies a la protecció dels drets individuals però que, a la vegada, van desaprofitar l'oportunitat de fomentar l'acció a l'esfera pública. A partir d'aquest moment es comença a consolidar la visió elitista de la democràcia fins al punt que a inicis del segle XX es considerava que el conjunt de ciutadans no eren capaços de participar realment en la vida pública a l'estar subordinats a les il·lusions generades pels mitjans de comunicació i els carismàtics líders polítics. Per tant, no és d'estranyar que la definició de participació política més acceptada fos la de Verba i Nie:

“La participació política es refereix a aquelles activitats dels ciutadans que estan més o menys directament destinades a influir en l'elecció de les persones que governen i/o en les accions que adopten” (Verba i Nie, 1972: 2)

Ara bé, aquest concepte està assumint que la democràcia es basa en l'existència d'unes elits i d'uns ciutadans que les elegeixen. Per tal de no caure d'entrada en un biaix, és necessari ampliar l'enfocament i fer una reflexió prèvia. Tradicionalment la literatura acadèmica ha parlat de dos grans teories normatives de la democràcia que tenen influència sobre el concepte de participació política: la teoria participativa i la teoria elitista. Les dues representen els dos extrems de la visió de la democràcia i del rol de la participació ciutadana en la política. La teoria participativa parteix de la idea que la participació directa de la ciutadania és la base de la democràcia en entendre que una democràcia es basa precisament en això, en participació directa, sense intermediaris, i que així s'aconsegueixen ciutadans informats i implicats. En canvi, la teoria elitista de

la democràcia parteix de la idea que la política s'ha de deixar a les elits més preparades i que els ciutadans, mitjançant el vot, han d'escollir els seus representants i deixar que aquests prenguin les decisions en funció de les preferències de la ciutadania i del seu propi criteri com a experts (Anduiza & Bosch, 2004). Aquestes definicions, com a dos extrems que són, tenen enmig múltiples matisos i enfocaments. No obstant, a tots ells hi ha tres elements comuns que poden ajudar a definir els paràmetres bàsics de la participació política (Mateos, 2009):

1. Participar políticament implica realitzar una acció
2. L'acció realitzada té com a objectiu exercir influència
3. La influència que es busca exercir és en l'àmbit polític

I amb aquests tres elements comuns es pot definir participació política tal i com ho fan Eva Anduiza i Agustí Bosch. És a dir, com:

Participació política és *“qualsevol acció de la ciutadania dirigida a influir en el procés polític i en el seus resultats”* (Anduiza & Bosch, 2004: 26).

Tanmateix, no només la definició té múltiples enfocaments. A l'hora d'establir les tipologies de participació també se n'han establert diverses. Tradicionalment la més utilitzada per la comunitat acadèmica ha estat la de Barnes i Kaase (1979): convencional i no convencional. La participació convencional és aquella que està promoguda per les institucions i que utilitza els seus canals. En la lògica liberal i de democràcia representativa que ens envolta l'acció bàsica és el vot però no és l'única. També s'inclouen accions com el contacte amb autoritats o l'afiliació política. En canvi, la participació no convencional és la que es realitza més enllà dels canals institucionals i conté una gran varietat d'accions que depenen de l'autor que hagi fet la definició i de l'any que l'hagi fet. En general, entre les accions més destacades normalment es parla de manifestacions, vagues, participació en moviments socials o la signatura de peticions. Totes elles accions que els últims anys s'estan utilitzant per expressar el rebuig al model actual de participació convencional (Sánchez i Picanyol, 2006).

S'ha de tenir en compte, però, que la distinció de Barnes i Kaase es va fer fa més de trenta anys. Així, es fa necessari utilitzar altres tipologies que incorporin els nous mecanismes de participació com, per exemple, la d'Araceli Mateos (2009).

Taula 1 - Formes de participació política

	Tradicionals	Noves
Promogudes institucionalment	Participació electoral	Mecanismes de participació directa (pressupostos participatius, consells consultius)
Basades en organitzacions	Afiliació, donació, militància a partits, sindicats, i organitzacions polítiques tradicionals	2
D'iniciativa individual	Contacte	Protesta, consum, utilització de noves tecnologies

Font: Mateos, A. (2009). *Ciudadanos y participación política*. Universidad de Salamanca.

La utilitat d'aquesta classificació és l'ús d'un doble eix: un primer basat en qui promou l'acció i un segon en funció de si és una forma nova o tradicional. D'aquesta manera s'inclouen mecanismes de participació directa que s'utilitzen sobretot a nivell local i la utilització de noves tecnologies. Aquesta nova divisió és necessària a causa del gran nombre de canvis socials i polítics de les últimes dècades. Tant és així que l'any 1998 Inglehart parlava de la postmodernització, la nova cultura que estava sorgint a les societats occidentals. Una cultura que qüestiona les estructures polítiques tradicionals al considerar-les massa jerarquitzades per poder respondre als nous reptes de la societat i que demana que la ciutadania gaudeixi de més mecanismes per participar políticament (Sáez Mateu, 2007 i Sánchez Picanyol, 2006 citant Inglehart, 1998).

2.2. La conjunció de les TIC amb la democràcia i la participació política

Alguns d'aquests nous mecanismes es poden obtenir mitjançant l'ús de les TIC? Durant els últims anys han estat molts les anàlisis que s'han fet de com poden encaixar les noves tecnologies en el sistema democràtic. Lorenzo Mosca (2012) resumeix la literatura sobre el potencial d'internet en el camp de la participació política i la democràcia en dos corrents: pessimistes i optimistes. Els primers consideren que l'aparició d'internet només servirà perquè aquells que ja estan involucrats políticament a través de la participació no convencional tinguin una alternativa més de participació. Així, de cap manera, pensen autors com Norris i el mateix Mosca, internet no redueix

² Tot i que Araceli Mateos no ho té en compte sembla que en aquesta categoria es podrien ubicar les eleccions primàries que cada vegada estan més presents dins dels partits polítics.

les desigualtats polítiques. Els segons, en canvi, creuen que la utilització de les TIC pot servir per reduir les desigualtats polítiques sempre i quan comporti la creació de nous espais, modifiqui les relacions de poder i proporcioni les eines que facilitin l'acció col·lectiva (Castells, 2001; Sànchez i Picanyol, 2006; Subirats, 2011).

“Internet no aportarà cap canvi si paral·lelament no es produeix un acte de voluntat de transformació de les formes democràtiques actuals” (Sànchez i Picanyol, 2006: 7).

Però què tenen internet i les TIC de tanta transcendència política, social i econòmica? Cotarelo (2010; 2012) defineix que internet té cinc característiques rellevants: multilateralitat, interacció, difusió, immediatesa i gratuïtat. Aquestes característiques han portat a l'aparició d'una nova esfera pública on, a diferència de la tradicional, els costos de transacció s'han reduït fins a convertir-se pràcticament en irrellevants i que no només dota als ciutadans de major poder i protagonisme sinó que permet noves formes d'acció col·lectiva. Una acció col·lectiva que està derivada del pas d'un model centralitzat de comunicació a un model en xarxa (Peña-López, 2014) en què ni la distància ni la sincronització temporal són factors rellevants (Sànchez i Picanyol, 2006).

Malgrat tot, s'ha de tenir en compte que tot i l'immens potencial d'internet es produeix un fenomen d'extrema rellevància quan es relaciona amb la democràcia: la divisió digital. Es tracta d'un concepte que fa referència a l'accés desigual de les persones a les TIC. Inicialment, la divisió clau era la d'aquells que tenen accés respecte els que no en tenen però, cada any que passa, aquesta divisió sembla que té menys sentit i n'han aparegut altres com el tipus de tecnologia d'accés, el suport social, les habilitats i el tipus d'ús (Mosca, 2012 citant Hargittai, 2004).

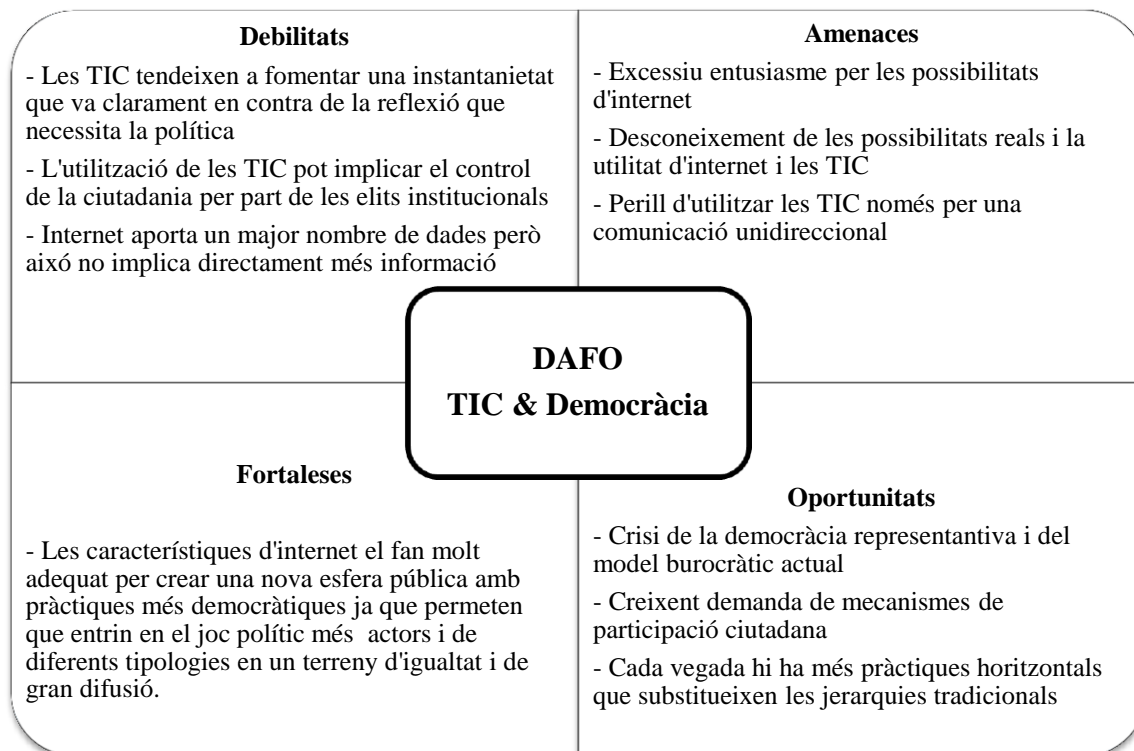
Aquest diferent ús de les TIC és conseqüència de la pluralitat, fragmentació i complexitat de la societat i no només és una teoria sinó que s'han comprovat científicament tres evidències de la utilització d'internet en l'àmbit polític:

1. Las característiques sociodemogràfiques, en concret el nivell educatiu, la situació laboral i l'edat, són determinants clau de la participació política a través d'internet (Peña-López, 2014 citant Robles Morales et al., 2012).

2. A major competència digital major participació en política a través d'internet. En aquest cas, l'interès per la política deixa de ser un determinant clau. És a dir, la probabilitat que una persona participi en política a través d'internet és independent de la motivació que aquesta té respecte la política i, en canvi, dependent de les habilitats digitals (Peña-López, 2014 citant Borges & Cardenal, 2011).
3. Els canals oficials de partits polítics i altres actors institucionals no són les principals fonts des de les que els ciutadans obtenen informació política (Peña-López, 2014 citant Horrigan, Garrett & Resnick, 2004).

Tot i ser desigual, sembla clar que internet i les TIC ja ocupen un rol destacat en la nostra societat i que si la política sap aprofitar-ho pot aconseguir un sistema democràtic de més qualitat. Tanmateix, hi ha moltes maneres d'introduir les TIC en la política i no totes impliquen una major participació ciutadana ni una millora en la qualitat democràtica. Per aconseguir-ho és vital tenir en compte les debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats d'intentar unir la democràcia amb l'ús d'internet i les TIC.

Taula 2 - DAFO TIC i democràcia

Font: elaboració pròpia a partir de Sánchez, 2006; Sáez Mateu, 2007; Subirats, 2011; Zambelli, 2014.

Conèixer aquests aspectes és el primer pas per aconseguir un ús adequat i equilibrat d'internet i de les TIC que, conjuntament amb el replantejament de les pràctiques democràtiques actuals, ajudi a fomentar la participació ciutadana.

2.3. Crowdsourcing

Definició bàsica de *crowdsourcing*

La paraula *crowdsourcing* va aparèixer per primera vegada l'any 2006 en un article de Jeff Howe a la revista *Wired Magazine*. El concepte comprèn diversos àmbits i la seva definició ha anat evolucionant al llarg del temps, sense encara arribar a una definició acceptada pel conjunt de la comunitat acadèmica. No obstant això, de totes les definicions que s'han anat realitzant la que recull més aspectes coincidents amb la resta és la realitzada per Daren C. Brahbam (2013).

Crowdsourcing

“Tipus d’activitat participativa a través d’internet en la que un individu, institució, organització no governamental o empresa proposa a un grup d’individus de coneixements diversos, heterogenis i nombre també divers, a través d’una crida oberta, el desenvolupament voluntari d’una tasca.

El desenvolupament d’aquesta tasca comporta la participació de la multitud a través del treball, diners, coneixements o experiència i implica un benefici mutu. D’una banda, l’usuari rep la satisfacció de la tasca feta, ja sigui a través d’una gratificació monetària, reconeixement social, o l’autoreconeixement. D’altra banda l’iniciador del crowdsourcing obté el resultat de l’acció de l’usuari” (Brahbam, 2013: 2).

Brahbam, a més, subratlla dues idees que és imprescindible ressaltar. D’entrada, el *crowdsourcing* té un doble component *top-down* i *bottom-up*. És a dir, hi ha cert control de la organització que fa la crida oberta però, a la vegada, la participació de la multitud va molt més enllà de votar entre una sèrie d’opcions. I és aquí on s’ha de destacar la segona idea. La gran dificultat i també potencialitat del *crowdsourcing* és que el control se situï en un punt intermedi. El paper de la multitud és que pugui aportar la seva experiència i coneixement, no només la seva opinió, però sense arribar a controlar la

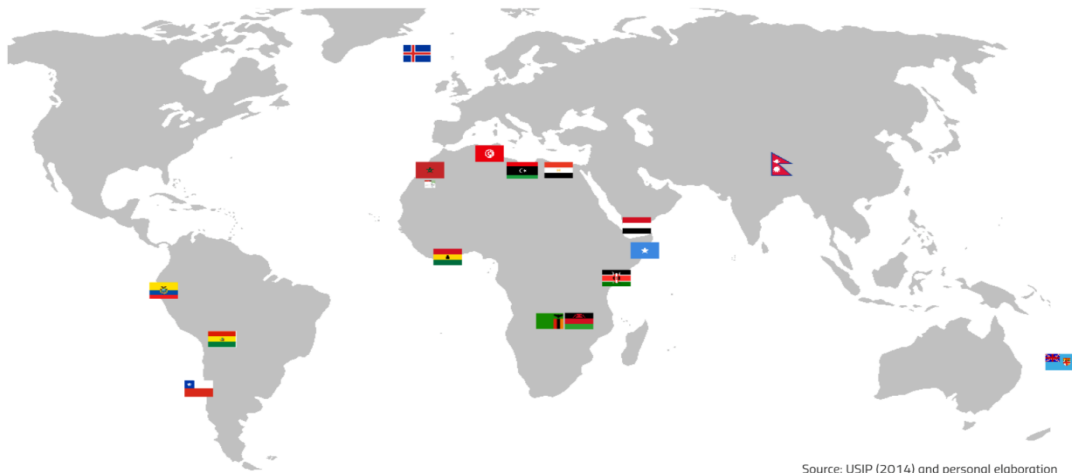
gestió del procés. Una enquesta o la simple valoració de la multitud no és *crowdsourcing*. Dit d'una altra manera, el *crowdsourcing* és l'aprofitament de les potencialitats de les TIC per optimitzar el que Lévy va definir com “intel·ligència col·lectiva”(Aitamurto, 2012; Brahbam, 2013 citant Lévy, 1997), basada en la idea que el coneixement és més precís quan consisteix es recull de població diversa, i el que Surowiecky va anomenar com la “saviesa de la multitud”. Segons Surowiecky, l'agregació de productes individuals produeix molt més que la simple suma d'aquests. El fet que hi hagi heterogeneïtat individual, cooperació, comunicació i negociació provoca millors resultats que els dels millors experts (Brahbam, 2013 citant Surowiecky, 2005).

El *crowdsourcing* aplicat a la política

La definició anterior és el suficientment precisa per acotar el concepte però a la vegada no especifica com s'aplica i en quins àmbits es pot utilitzar. Seguint la classificació de Brahbam (2013) en funció dels problemes a resoldre hi ha quatre tipus de *crowdsourcing* dels quals dos són especialment rellevants a nivell de governança política. El primer recull aquelles iniciatives que serveixen perquè la ciutadania ajudi a augmentar el coneixement i a millorar la gestió. Per exemple en la planificació urbana o en l'assistència en la recuperació de desastres i ajuda a la seguretat nacional. D'aquests exemples, els més reconeguts són *SeeClickFix* i *Ushahidi*³ (Clark & Logan, 2011). La segona tipologia agrupa les iniciatives que fomenten la creació entre iguals per tal d'obtenir un producte concret. En l'entorn polític l'exemple més clar és la creació o reforma d'una constitució, el que s'anomena *crowdsourcing* constitucional. De processos de *crowdsourcing* constitucional n'hi ha hagut uns quants els últims anys i pràcticament la totalitat d'aquests s'ha produït en països d'Àfrica o d'Amèrica del Sud (Gluck i Ballou, 2014; Poblet, 2015a).

³*SeeClickFix* i *Ushahidi* demanen a la població que trobi i informi si veu mobiliari urbà malmès o violència ètnica, respectivament. A partir d'aquesta informació es construeix un mapa que després els governs utilitzen per realitzar les seves polítiques (destinant recursos o desplegant pacificadors, etc.)

Il·lustració 1 - Els processos de *crowdsourcing* constitucional (2010 - 2015)

Source: USIP (2014) and personal elaboration

Font: Poblet (2015). *We the crowd? Constitution Making 2.0*.

L'elaboració d'una constitució és una tasca d'una gran complexitat i que involucra, o hauria de fer-ho, un gran nombre d'actors diferents. Michael Brandt (2011) identifica tan als actors com les fases d'un procés d'aquestes característiques i, a mode de simplificació aquestes diferents fases es poden agrupar en 3 essencials⁴: una fase inicial on s'estableixen els principis, idees i es fomenta l'educació cívica de la ciutadania, una d'intermèdia o s'elaboren els esborranys i la proposta definitiva, i una fase final on, si s'escau, s'adopta i implementa la Constitució. Dins de la complexitat d'un procés constituent sembla que el *crowdsourcing* pot jugar diferents rols per fer que la població tingui més opcions d'expressar la seva opinió. Així, tot i no haver-hi una definició explícita de *crowdsourcing* constitucional es pot definir com:

***Crowdsourcing* constitucional**

Activitat iniciada per un individu, institució o organització mitjançant la qual la ciutadania pot expressar la seva opinió i coneixement a través de les TIC per tal de contribuir en el procés de creació d'una constitució (Elaboració pròpia).

Tot i que el *crowdsourcing* aplicat a la política és un concepte molt nou ja han sorgit entre la literatura acadèmica punts de vista favorables i molt optimistes vers les seves potencialitats i, al contrari, punts de vista que alerten de les limitacions i perills del seu

⁴ Agrupació feta a criteri propi per tal de simplificar el gran volum de tasques que Brandt identifica.

ús. Els optimistes entenen que ofereix un conjunt de potencialitats per millorar la democràcia en creure que ajuda a que els ciutadans prenguin part en la discussió, desenvolupament i fins i tot en la implementació de decisions que normalment formaven part de les elits i experts polítics. Argumenten que, aplicat correctament, ofereix un bon nombre de beneficis de cara a la governança política i als processos democràtics com, per exemple, la implicació dels ciutadans als processos de presa de decisions o la possibilitat d'actuar com a contrapoder a les formes tradicionals de creació de polítiques (Aitamurto, 2012; Tynkkynen, 2012). Ara bé, afegeixen que en cap cas ha de substituir les eines tradicionals i ha de ser més un complement que un resultat. En canvi, les visions més pessimistes i contràries apunten que va més enllà d'una forma de participació i es converteix en un mecanisme de control social en la que d'una manera o altra venen predefinides les opcions i alternatives (Díez Gutiérrez, 2012).

Més enllà de les dues visions, s'han de tenir en compte com a mínim tres aspectes. Primer, s'ha d'assumir que la contribució és voluntària. És a dir, la gent col·laborarà quan i com vulgui (Clark & Logan, 2011) i, per tant, es necessita difondre el procés i crear incentius per tal que la ciutadania s'hi impliqui i tingui clar el seu rol. Segon, és necessari entendre que el *crowdsourcing* exclou tots aquells ciutadans que no tenen accés a internet ja sigui per manca d'eines o de coneixement. La divisió digital implica que els resultats del procés de *crowdsourcing* no poden ser mai entesos com uns resultats representatius de la societat sinó com un conjunt d'idees o valoracions complementàries al rol dels polítics en els processos democràtics. A més, no ha de ser un substitut d'esdeveniments presencials. Al contrari, ha de potenciar-los. I tercer, que un procés de *crowdsourcing* no és bo per sí sol sinó que, com apunta Tanja Aitamurto (2012), ha de complir una sèrie de requisits per poder assolir l'èxit⁵.

⁵ Aitamurto defineix aquests criteris afirmant que són independents de quina definició es faci d'èxit. Com es veurà més endavant ofereix alternatives 4 per definir-lo: segons el volum, diversitat o qualitat de participació o segons la qualitat del resultat. No associa l'èxit a l'impacte polític real que posteriorment tingui la iniciativa tot i que en aquest treball també es considera important analitzar-ho.

Taula 3 - Requisits per assolir l'èxit d'un procés de *crowdsourcing*

Requisits	Descripció
1. Objectiu i seqüència del procés	Ha de ser un procés centrat en els ciutadans que ha de tenir com a resultats desitjats les diferents idees, coneixements i experiències d'aquests.
2. Comunicació	Utilització del màxim número d'eines diverses per tal de comunicar a la ciutadania l'existència i els detalls del procés així com la importància que té la seva participació.
3. Interfícies d'usuari tecnològicament simples	Les aplicacions han de ser simples per què els usuaris no tindran experiències prèvies en quelcom similar. A més, han de ser flexibles per tal de poder-les variar durant el procés en funció de la resposta i les necessitats.
4. Gestió del procés de <i>crowdsourcing</i>	Es requereix una forta presència online dels organitzadors per tal de respondre preguntes, eliminar comentaris inapropiats i categoritzar idees i comentaris. La categorització és una de les claus en la gestió del procés.
5. Durada	És important que hi hagi un calendari clar i que es comuniqui als usuaris perquè aquests sàpiguen quan es mantindrà obert. Si el procés és llarg, hi hauria d'haver informes i resums amb els resultats parcials del procés.
6. Esdeveniments	Organitzar esdeveniments que no es basin en l'ús de les noves tecnologies per entrar en contacte directe amb la ciutadania i disminuir, relativament, l'efecte de la divisió digital.
7. Anàlisi i monitoratge del procés	Quan el procés s'acaba els resultats haurien de ser publicats en un informe per tal que es deixi constància de què ha dit la multitud. A més, si el procés forma part d'un procés legislatiu que continua s'ha de poder veure quin ha estat el rol del <i>crowdsourcing</i> dins d'aquest procés.
8. Compromís amb el procés	Els iniciadors del procés han de comprometre's amb l'èxit del procés.

Font: Aitamurto, T. (2012). *Crowdsourcing for democracy: A new era in policy-making*. Publications of the Committee for the Future, Parliament of Finland, 1.

3. Preguntes objectiu

En repassar el marc teòric sorgeixen una sèrie de preguntes:

Pregunta 1: el *crowdsourcing* constitucional se situa dins la participació no convencional com a complement de la participació convencional creant un nou espai de participació que serveix com un contrapoder?

Aquesta pregunta sorgeix de l'afirmació de Tynkkynen que en cap cas pot substituir a les eines tradicionals i de l'afirmació recollida per Jordi Sànchez que la participació no convencional actualment és l'expressió del rebuig a la convencional. Per comprovar-la

serà necessari analitzar amb quin objectiu s'utilitza el *crowdsourcing*, si la seva aportació substitueix o complementa les activitats tradicionals de creació constitucional, qui hi participa i en quin volum i què se'n fa del resultat del procés.

Pregunta 2: en quina fase del procés constituent se situa el *crowdsourcing*?

A priori a nivell teòric el *crowdsourcing* constitucional es pot considerar com una creació creativa entre iguals. Si es tenen en compte les tres fases sorgides de la simplificació de l'esquema de Brandt (2011), sembla que el *crowdsourcing* s'hagi de situar en la fase intermèdia, on s'elabora l'esborrany i la proposta definitiva. Ara bé, sembla que aquest fet pot dependre de l'objectiu específic que es tingui i de les especificitats de cada procés constituent. Per comprovar-ho serà necessari entendre els diferents contextos i els objectius de cada procés.

Pregunta 3: un procés de *crowdsourcing* constitucional va més enllà d'una forma de participació i es converteix en un mecanisme de control social en la que d'una manera o altra les opcions i alternatives venen predefinides?

Aquesta pregunta sorgeix de la idea que té Díez Gutiérrez (2012) sobre el *crowdsourcing* aplicat a la política.

Pregunta 4: quines són les característiques recomanables d'un procés de *crowdsourcing* constitucional per tal d'aconseguir que la ciutadania tingui un rol important en el procés constituent?

Tot i conèixer ja els requisits establerts per Tanja Aitamurto l'objectiu de plantejar aquesta pregunta no és intentar validar-los o refutar-los sinó entendre quin ha estat el paper de les diferents variables en els diferents casos estudiats.

4. Metodologia

4.1. Què i per què s'analitza?

De les iniciatives de *crowdsourcing* identificades al marc teòric se n'analitzaran tres per l'especial rellevància que tenen:

1. **Reforme.ma (Marroc – 2011):** les diferents constitucions aprovades durant el segle XX al Marroc garantien al rei poders pràcticament il·limitats com a cap de l'estat,

representant suprem de la nació i com a “comandant dels fidels”. Aquesta situació va començar a canviar lleugerament el 20 de febrer de 2011 quan, de forma espontània, es van produir protestes massives a tot el país demanant canvis en la constitució, el govern i acabar amb la corrupció. En resposta a les manifestacions el Rei Mohammed VI va decidir impulsar una reforma constitucional que va acabar l’1 de juliol de 2011 amb l’aprovació d’un referèndum amb un 98% de suport. Enmig d’aquestes dues dates, dos ciutadans no vinculats amb les institucions van crear la plataforma web *reformema* per tal que la gent pogués expressar la seva opinió dels diferents articles de la Constitució vigent. Una iniciativa molt rellevant no només pel context en què es va realitzar sinó pel volum de participació que va aconseguir.

2. **Stjornlagarad.is (Islàndia – 2011):** el desastre financer de 2008 a Islàndia va provocar que bona part de la població tingués la convicció que era necessari renovar completament el sistema polític i que això s’havia de fer a través de crear una nova constitució que no vingués de les elits polítiques que havien governat durant dècades. Amb l’arribada de nous partits al govern es va iniciar un procés constituent d’origen ciutadà que la comunitat acadèmica considera innovador ja que va utilitzar mecanismes com el *crowdsourcing*. Mitjançant el web *stjornlagarad.is* es va establir una comunicació bidireccional entre l’òrgan responsable de redactar els diferents esborranys i la ciutadania.
3. **Xile – 2015/16:** la societat xilena viu una creixent sensació que la Constitució vigent, redactada majoritàriament sota el règim de Pinochet, no respon a les necessitats actuals i li manca legitimitat democràtica. Tant és així que quan Michelle Bachelet va tornar a la presidència el 2014 ho va fer portant com un dels punts centrals del seu programa electoral la creació d’una nova constitució de forma participativa. En paral·lel, i abans que s’acabés de definir com seria el procés constituent, la Fundación Democracia y Desarrollo va decidir impulsar pel seu compte la plataforma *tuconstitucion.cl* amb l’objectiu de recollir les idees, propostes i desitjos dels ciutadans xilens. Un projecte de rellevància perquè en ser tant recent aprofita coneixements de les experiències anteriors.

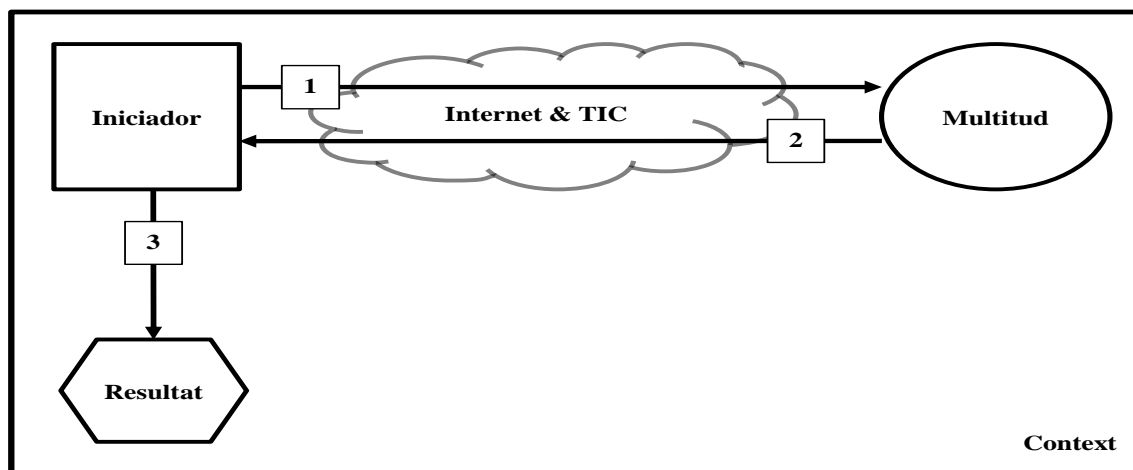
I se n’afegeix un quarta que no apareix al marc teòric però que és interessant analitzar en formar part del nostre entorn més proper: *constitucio.cat*.

4. **Constitucio.cat (Catalunya – 2015):** els darrers anys a Catalunya s’han impulsat diverses propostes de creació constitucional amb la participació de la ciutadania. Entre aquestes hi ha constitució.cat que durant el 2016 s’han unit amb la Constitució Funcional del grup d’enginyers per la independència de l’Assemblea Nacional Catalana i Unanovaconstitucio.cat per crear la iniciativa Construïm i així presentar una proposta conjunta. En aquest treball es pretén analitzar el procés realitzat l’any 2015 per constitució.cat⁶.

4.2. Com s’analitza?

El funcionament del *crowdsourcing* explicat al marc teòric es pot resumir en la il·lustració 2.

Il·lustració 2 - Esquema bàsic de funcionament del *crowdsourcing*

Font: elaboració pròpia

La idea bàsica rau en el fet que un iniciador demana a una multitud la realització d’una tasca, en aquest cas relacionada amb l’elaboració d’una constitució. Tant la petició com la realització es fan, majoritàriament, mitjançant l’ús de les TIC i les possibilitats que ofereix internet. I, gràcies al treball de la multitud, l’iniciador pot presentar un resultat. En aquest cas, una proposta de constitució o els principis que la ciutadania considera bàsics per realitzar-la.

A partir d’aquí es pot extreure la conclusió que hi ha una sèrie d’elements claus que poden ser útils a l’hora d’establir els diferents eixos d’anàlisi: iniciador, multitud,

⁶ No són els únics projectes creats per fomentar la participació ciutadana a Catalunya. De fet, Reinicia Catalunya s’està convertint en l’eix vertebrador de les diferents iniciatives que busquen que la ciutadania participi en definir les bases constitucionals d’un nou país. Tanmateix, tot i tenir una gran rellevància no s’analitza en aquest treball perquè no utilitza les TIC com a eina central de participació.

característiques funcionals, context i resultat. Si a aquests elements s'hi sumen els ingredients necessaris perquè el *crowdsourcing* sigui un èxit exposats per Aitamurto es poden establir els següents aspectes a tenir en compte a l'hora de fer una anàlisi.

1. Iniciador

- **Tipus:** iniciativa promoguda institucionalment, basada en organitzacions o d'iniciativa individual.
- **Objectiu:** finalitat per la qual l'iniciador crea el procés.

2. Problema i tasques

- **Problema:** tasca que es demana a la multitud.
- **Text base:** text que posa a disposició l'iniciador perquè la multitud realitzi les seves aportacions.

3. Multitud

- **Rol:** accions que pot fer la ciutadania dins l'eina de *crowdsourcing*.
- **Motivació:** conèixer per què participa la multitud, o per què ho deixa de fer, és un dels reptes encara per investigar (Poblet, 2015b). Tanmateix es poden fer hipòtesis de les motivacions generals.

4. Característiques funcionals

- **Tipus d'eina:** pàgina web integrada amb xarxes socials o aplicació mòbil.
- **Temporalitat:** període temporal en què la multitud pot fer les seves aportacions.
- **Vinculació:** el resultat produït per la ciutadania es pot establir com prèviament vinculant, com informatiu o com un punt intermedi d'ambdós casos. S'ha de tenir en compte que en un procés de *crowdsourcing* tal com es defineix en aquest treball la ciutadania no hauria de tenir l'última paraula en la proposta constitucional. Evidentment sí en la posterior aprovació.
- **Comunicació:** eines que utilitza l'iniciador del procés per dirigir-se a la ciutadania per tal d'informar-la del procés i incentivar-la a participar.
- **Activitats paral·leles:** accions que no utilitzen les TIC però que van encaminades a aconseguir el mateix objectiu que el procés de *crowdsourcing*.
- **Gestió:** aspectes com, per exemple, la categorització de les idees exposades a la plataforma.

5. Context constitucional

- **Ubicació:** posició del *crowdsourcing* dins el procés constituent.

- **Actors i interessos:** segons Elster (1995:395) l'interès propi dels diferents actors és el factor més important en un procés de creació constitucional.

6. Resultats

- **Visites i propostes:** sembla que un dels aspectes que la comunitat acadèmica no ha resolt és com s'ha de mesurar l'èxit en un procés de *crowdsourcing*. Aitamurto (2012:18) aporta quatre opcions: el volum de participació, la diversitat de la participació, la seva qualitat i la qualitat del resultat d'aquesta. Entrar en la qualitat de la participació és un objectiu complex que s'escapa d'aquest treball. Per tant, es posarà el focus en el volum de les aportacions i l'ús que se n'ha fet d'aquestes.
- **Tipus de resultat:** objecte final on es recullen els comentaris fets per la multitud.

Per tal de conèixer tots aquests aspectes s'analitzarà la documentació generada per les pròpies iniciatives i la literatura acadèmica creada a posteriori.

5. Anàlisi

5.1. Fitxes d'anàlisi

A) Reforme.ma (Marroc)

INICIADOR

Qui	Tarik Nesh Nash i Mehdi Slaoui Andaloussi. Es tracta de dues persones que creuen que gràcies a aplicar tecnologies es pot contribuir a la millora de la societat.
Tipus	Iniciativa ciutadana. No tenen cap tipus de relació amb el Rei del Marroc.
Objectiu	Dotar als joves de mecanismes perquè puguin participar políticament, informant-los sobre els articles de la Constitució i incentivant-los a expressar-se (Urquiza, 2013).

PROBLEMA I TASQUES

Problema	Consultar els articles de la Constitució vigent i opinar respecte d'aquests.
Text base	Constitució vigent, creada l'any 1996.

MULTITUD

Rol	Votar positivament o negativament, fer comentaris o propostes.
Motivació	Voluntat d'expressar la necessitat d'un canvi profund en el sistema polític (López García, 2011). No només la monarquia tenia uns poders pràcticament il·limitats sinó que els partits polítics no ho qüestionaven (Bendourou, 1996).

CARACTERÍSTIQUES FUNCIONALS

Tipus d'eina	Pàgina web integrada amb Facebook.
Temporalitat	2 mesos.
Vinculació	D'entrada la ciutadania no tenia cap garantia que la seva participació fos tinguda en compte. Però en acabar el comitè encarregat de la reforma va demanar que se li presentessin els resultats.
Comunicació	Internet va ser el principal mitjà de comunicació. A mesura que va anar guanyant en popularitat la ràdio i la televisió en van començar a parlar.
Activitats paral·leles	No sembla que n'hi hagués.
Gestió	Es desconeix com es va realitzar.

CONTEXT CONSTITUCIONAL

Ubicació	Alineament amb el procés gestionat pel Rei Mohammed VI ja que s'inicia just el dia després de l'anunci i s'entreguen els resultats abans de la proposta de Constitució. Els iniciadors van aprofitar la finestra d'oportunitat per posar-la en mans de la ciutadania un dia després de l'anunci al ja tenir-la preparada d'antuvi (Nesh Nash, 2016).
Actors	Manca de suport dels principals agents del procés constitucional: - <i>Moviment 20 de febrer</i> : va cridar a boicotejar tot allò que tingués a veure amb el procés al considerar-lo predefinit pel Rei (Madani, Maghroui & Zerhouni; 2012). - <i>Partits polítics i sindicats</i> : consens per no discutir el paper de la monarquia i el seu poder. No van proposar massa coses diferents a les propostes del rei (Biagi, 2014)i, per tant, no van donar suport a la iniciativa.

RESULTATS

Visites i propostes	200.000 visites i 10.000 comentaris. Dels quals es van tenir en compte un 40% a l'hora de redactar la nova Constitució (Nesh Nash, 2016).
Tipus resultat	Informe de síntesi de les diferents aportacions realitzades.

B) Stjórnlagarad.is (Islàndia)

INICIADOR

Qui	Consell Constitucional, òrgan sorgit després que l'Assemblea Constituent fos anul·lada per la Cort Suprema (Magnusson, 2013).
Tipus	Iniciativa promoguda institucionalment. Òrgan designat pel Parlament.
Objectiu	Redactar la proposta de Constitució de forma participativa i transparent.

PROBLEMA I TASQUES

Problema	Opinar sobre els diferents esborranys de proposta de Constitució que va redactant el Consell.
Text base	Esborranys proposta constitucional.

MULTITUD

Rol	Passiu: ser informada dels diferents passos de creació de la proposta constitucional. Actiu: fer comentaris o aportacions de les 12 propostes que es van arribar a fer.
Motivació	A la voluntat d'una nova Constitució se li va sumar la crisi financera del 2008. El desastre financer va provocar que bona part de la població tingués la convicció que era necessari renovar completament el sistema polític i crear una nova Constitució que no vingués de les elits polítiques que havien governat durant dècades.

CARACTERÍSTIQUES FUNCIONALS

Tipus d'eina	Plataforma web integrada amb Twitter, Facebook, Youtube i Flickr
Temporalitat	4 mesos
Vinculació	No establerta d'entrada ja que inicialment no es tractava purament de <i>crowdsourcing</i> sinó d'un mecanisme de transparència (Landemore, 2015)
Comunicació	Al ressò que va tenir a nivell nacional i internacional se li ha de sumar el fet que el 90% dels islandesos tenien accés a internet (Brandt, 2011).
Activitats paral·leles	Sobretot orientades a explicar el resultat de la proposta final una vegada presentada.
Gestió	S'estableix una comunicació directa d'algun dels membres del Consell Constitucional amb les persones que fan els comentaris.

CONTEXT CONSTITUCIONAL

Ubicació	El <i>crowdsourcing</i> està alineat amb el procés iniciat pel Parlament situant-se en la fase de redacció de la proposta per part del Consell Constitucional (Landemore, 2015).
Actors	Suport dels partits del Govern però manca de suport dels diferents grups de l'oposició i dels seus sectors afins.

RESULTATS

Visites i propostes	3.600 comentaris, 360 propostes concretes. L'autoritat final sobre el text la tenien els membres del Consell Constitucional però els comentaris van servir en alguns casos per perfilar el contingut i la forma dels esborranys. Tant és així que 4 articles de la proposta constitucional s'hi van basar en gran mesura (Landemore, 2014, 2015).
Tipus resultat	El procés de <i>crowdsourcing</i> en sí no té un resultat específic que reculli les propostes dels ciutadans sinó que les que es van considerar ens van anar recollint a les diferents versions.

C) TuConstitucion.cl (Xile)

INICIADOR

Qui	Fundación Democracia y Desarrollo.
Tipus	Organització no governamental que té com a objectiu general promoure el creixement econòmic amb majors nivells d'igualtat i justícia social a través de millores en el sistema democràtic (FDD, 2006).
Objectiu	Sensibilitzar i promoure el diàleg públic sobre la Constitució.

PROBLEMA I TASQUES

Problema	Aportar idees de com ha de ser el futur del país.
Text base	Cap.

MULTITUD

Rol	2 tipus. El primer és l'educatiu. L'usuari pot informar-se de la història constitucional del país i del contingut dels diferents textos. El segon és el d'aportar idees, fer propostes en debats temàtics, votar en enquestes i en comentaris dels altres usuaris.
Motivació	Canviar una Constitució que molts consideren il·legítima o que no s'adapta als temps actuals.

CARACTERÍSTIQUES FUNCIONALS

Tipus d'eina	Web pròpia integrada amb les xarxes socials Facebook, Twitter, YouTube i Flickr.
Temporalitat	10 mesos. Es va presentar el 24 de març de 2015 i es va tancar el 29 de gener de 2016. Posteriorment, es va entregar l'informe de síntesi a la Presidenta Bachelet.
Vinculació	Els comentaris de la ciutadania han servit per crear l'informe ciutadà. A partir d'aquí no queda clar si aquest informe tindrà algun paper en el procés constituent.
Comunicació	Gran notorietat als mitjans gràcies a que el lideratge és de l'expresident Ricardo Lagos.
Activitats paral·leles	Tenint en compte que el nivell de penetració d'internet és d'un 66,8% es realitzen múltiples projectes per arribar a sectors de la societat que no podien participar directament. Per exemple, sectors pobres i persones recluses en presons.
Gestió	Gestió dels comentaris: comentari – idea – idea síntesi – cita representativa.

CONTEXT CONSTITUCIONAL

Ubicació	Se situa en la fase d'educació cívica i constitucional. Es va iniciar quan encara no estava clar quin era el cronograma del procés.
Actors	A la societat xilena no hi ha un consens sobre la necessitat d'una nova constitució. Certs sectors conservadors són contraris a tot aquest procés i per tant, també a la iniciativa de <i>crowdsourcing</i> . A la vegada, també hi ha qui interpreta tuconstitucion.cl com una iniciativa de propaganda de Ricardo Lagos per tal de tornar a optar a la presidència a les properes eleccions.

RESULTATS

Visites i propostes	100.000 visites, 5.595 participacions, 8.352 idees síntesi independents, 590 idees síntesi.
Tipus resultat	Informe ciutadà.

D) Constitucio.cat (Catalunya)

INICIADOR

Qui	Grup de cinc persones representades per Oriol Vidal – Aparicio.
Tipus	Iniciativa ciutadana.
Objectiu	2 objectius. Primer, fomentar el debat constitucional abans que s'iniciï l'hipotètic procés constituent de la República Catalana. Segon, aconseguir crear una constitució creada des de baix que sigui entregada a l'Assemblea Constituent (Constitucio.cat, 2015).

PROBLEMA I TASQUES

Problema	Consultar els articles de la constitució creada pel grup i opinar al respecte.
Text base	Constitució creada expressament per aquest projecte.

MULTITUD

Rol	Fer aportacions a cada un dels articles de la constitució proposada.
Motivació	Com el mateix grup comenta, els últims anys a Catalunya una part de la societat s'ha mobilitzat per reclamar la independència. La motivació per participar és la possibilitat de poder expressar quina forma es voldria que tingués aquest hipotètic nou estat.

CARACTERÍSTIQUES FUNCIONALS

Tipus d'eina	Web pròpia. Possibilitat de compartir els comentaris a Facebook, Twitter i Google +.
Temporalitat	El web es va publicar el juny de 2014 tot i que posteriorment – gener 2015 – el projecte es va presentar conjuntament amb unanovaconstitucio.cat i la Constitució Funcional d'Enginyers per la independència. El text resultat de la suma de les tres propostes es va presentar a la Presidenta del Parlament el 11 de maig de 2016.
Vinculació	Inicialment el projecte estava pensat de tal manera que els gestors de la iniciativa anessin actualitzant la proposta amb els comentaris més rellevants i amb més consens. Per tant, d'entrada hi havia una vinculació amb el resultat de la proposta. Es desconeix, però, quina serà la vinculació de la proposta amb el conjunt del procés constituent.
Comunicació	Presentacions, difusió a través de ràdio i televisió i aprofitament de la notorietat de Santiago Vidal. Tot i que inicialment són iniciatives diferents el ressò de l'aleshores jutge sembla que va afavorir a les tres en el sentit d'arribar a més gent.
Activitats paral·leles	Es van crear diverses xerrades per explicar el projecte en què el públic podia fer els seus comentaris sobre el projecte.
Gestió	No va quedar explícita la forma de tractar les propostes de la multitud.

CONTEXT CONSTITUCIONAL

Ubicació	Es produeix abans del possible procés constituent. Es pot situar en una fase prèvia que, a l'igual que l'inicial, té l'objectiu de fomentar l'educació cívica i constitucional.
Actors	La iniciativa s'emmarca dins d'un conjunt d'iniciatives engegades per diferents sectors de la societat civil. Tot i que a nivell particular hagi pogut despertar certs suports o rebuigs sembla més adient emmarcar-la en un context general. És a dir, en línies generals, la iniciativa ha rebut l'aprovació dels actors que donen suport al procés engegat els últims anys a Catalunya. Ara bé, no sembla una iniciativa central perquè no ha estat objectiu de gran suport o crítiques.

RESULTATS

Visites i propostes	3.400 aportacions. Es desconeix quantes d'aquestes han servit de cara a la proposta final.
Tipus resultat	Proposta constitucional.

5.2. Primer resum dels aspectes més destacats

Reforme.ma (Marroc)

La gran virtut de reforme.ma va ser donar la possibilitat de participar a la ciutadania de forma directa, més enllà de partits polítics sindicats i organitzacions socials, just en el moment que es produïa el procés de reforma constitucional. Una ciutadania que ja s'havia manifestat en favor d'una nova Constitució i que mitjançant aquesta plataforma va poder no només protestar sinó fer explícita de forma concreta aquells aspectes que havien de ser reformats. Només així es pot entendre perquè l'article 19 de la Constitució que atorgava poders pràcticament il·limitats al Rei va ser un dels que va rebre més crítiques. Per altra banda, el fet que la gran majoria d'actors polítics rellevants no hi donessin suport explícit es pot considerar un dels punts febles de la iniciativa. És a dir, en general els partits polítics i sindicats van seguir el procés constituent a través dels mecanismes institucionals definits pel Rei. Fins i tot el Moviment 20 de febrer, l'iniciador de les protestes, va cridar al boicot a tota aquella iniciativa que estigués lligada a la reforma. Reforme.ma inclosa.

Stjornlagarad (Islàndia)

El procés islandès va ser innovador perquè va trencar amb la tradicional creació constitucional liderada per les elits però les interpretacions que se n'han fet han estat diverses. Landemore (2015) apunta que una d'aquestes pot ser que va augmentar la percepció de legitimitat del projecte gràcies a que els ciutadans van poder estar regularment informats de l'estat del text, opinar i rebre interaccions personals dels membres del Consell Constitucional en resposta als comentaris i propostes. En canvi, Ólafsson (2011) indica que el procés va servir per demostrar com un grup d'individus que no formen part estrictament de la política, entesa en el sentit més reduït del concepte, poden aconseguir crear quelcom tant complex com una proposta constitucional. Ara bé, el mateix autor creu que el procés de *crowdsourcing* no va ser un factor determinant en la proposta final del Consell més enllà de ser un mecanisme per arribar a un públic més ampli.

Tot i les diferents interpretacions sembla clar que l'aspecte més positiu del *crowdsourcing* islandès va ser que va permetre un nivell de transparència fins ara

desconegut en aquests processos. No només es van poder llegir els diferents esborranys una vegada acabades les reunions corresponents sinó que gràcies a les TIC es van poder seguir reunions en directe i tenir contacte personal amb els membres del Consell (Stjornlagarad, 2011).

TuConstitucion.cl (Xile)

Més enllà de les visites i detall de les participacions la iniciativa té dos aspectes molt positius a destacar. El primer és que el fet de no utilitzar un text base com la Constitució vigent permet que no es limiti el marc mental de la ciutadania. És a dir, d'aquesta manera és més fàcil innovar en les aportacions de la gent. Segon, el projecte compta amb un nombrós equip de treball que dóna molta importància a la categorització i a la gestió dels comentaris. Per contra, l'aspecte aparentment més negatiu és que la iniciativa se situa en una fase força precoç dins el conjunt del procés constituent. Aquest fet provoca, entre altres coses, una vinculació poc definida amb el resultat del procés. I això pot afectar a la participació i a la qualitat del resultat.

Constitucio.cat (Catalunya)

Aquesta iniciativa té aspectes que la diferencien de les anteriors. El primer fa referència a la ubicació dins el procés constitucional. La situació que viu Catalunya fa que no es pugui situar en una de les tres fases definides a partir del treball de Brandt (2011). Aquest fet, important per sí sol, a la vegada pot implicar una pèrdua de rellevància del projecte i, en conseqüència, una menor implicació dels actors clau i una menor participació dels ciutadans. El segon, els iniciadors posen a disposició de la ciutadania, a diferència de les altres iniciatives estudiades, un text creat per un grup de ciutadans "anònims" i no una constitució vigent o una proposta feta a partir del procés constituent. És evident que les particularitats del cas fan inviable utilitzar una constitució de referència però, com es veurà més endavant, hi havia alternatives si l'objectiu era el de fomentar l'educació cívica i constitucional i, alhora, establir els principis bàsics d'un nou país⁷. I tercer, no s'estableix un mecanisme clar de com es tracta la informació ni què se'n fa dels comentaris. Dit d'una altra manera, la multitud que va participar desconeix quins han estat els procediments seguits en la fase de redacció de la proposta definitiva.

⁷ S'aconsella veure Reinicia Catalunya: <http://www.reiniciacatalunya.cat/>.

5.3. Comparativa transversal

A partir de les fitxes d'anàlisi es pot agrupar la informació de cada experiència en funció de les categories definides i fer una comparativa descriptiva per tal de poder valorar-les en l'últim apartat.

A) Iniciador

Tres de les iniciatives provenen de la ciutadania i una està promoguda a nivell institucional. És evident que quan prové de les institucions un dels objectius bàsics del *crowdsourcing* és legitimar el procés constituent. Per aconseguir-ho en el cas d'Islàndia es busca un procés transparent que acaba establint una comunicació bidireccional entre el Consell Constitucional i la ciutadania. En canvi, les iniciatives que venen de la ciutadania tenen associat un objectiu diferent. En aquests casos, captar un ciutadà que difícilment participarà pels canals institucionals o fomentar el diàleg ciutadà.

B) Problema i tasques a emprendre

En aquest aspecte hi ha una diferència fonamental entre els 4 casos, la base sobre la qual l'iniciador fa la crida a la multitud. És a dir, hi ha una gran diferència entre els objectes sobre els quals els ciutadans poden fer aportacions:

- *Reforme.ma* (Marroc) permet comentar els articles de la Constitució vigent.
- *Stjornlagarad.is* (Islàndia) permet que la ciutadania conegui els diferents esborranys de proposta constitucional i hi pugui fer aportacions o valoracions.
- *TuConstitucion* (Xile) obre el debat i no basa el seu funcionament en comentar quelcom preexistent sinó en tractar temes i incentivar la deliberació.
- *Constitucio.cat* (Catalunya) parteix d'una constitució redactada per ciutadans "anònims".

D'entrada és necessari apuntar que no és una elecció marcada només pels objectius a assolir. El context condiona quina pot ser la base a comentar. Al Marroc, el Rei va establir només 3 mesos per realitzar la proposta de Constitució que s'havia de sotmetre a referèndum. En aquest cas és difícil iniciar un procés de *crowdsourcing* amb una base que no sigui la Constitució vigent ja que qualsevol altra opció requeriria d'uns recursos materials, humans i temporals que en aquest cas no existien. En canvi, aquesta restricció

no existia a Xile ni a Catalunya. El cas català té, però, una altra restricció que per molt evident que sigui s'ha d'esmentar. No hi ha constitució prèvia.

C) **Multitud**

Dels casos que hi ha un text constitucional com a base, només el Marroc permet votar positivament o negativament als articles. Ara bé, l'important és que en els 3 casos es poden fer comentaris o propostes a cada un d'ells. En el cas d'Islàndia, a més, s'ha de tenir en compte que d'entrada el procés de *crowdsourcing* permet informar a la ciutadania de l'evolució del treball del Consell Constitucional. En canvi, en el cas de Xile el rol de la multitud varia substancialment. No es limita a opinar sobre un text sinó que té objectiu aportar idees que contribueixin a la deliberació de com ha de ser el futur del país.

D) **Característiques funcionals**

D'una manera o altra les 4 iniciatives estan integrades amb xarxes socials. La possibilitat d'utilitzar els usuaris d'aquestes xarxes permet, d'entrada, que no hi hagi anonimat en els comentaris. Per una banda sembla positiu perquè dota de credibilitat al procés però a la vegada pot ser un fre a la participació en contextos on la llibertat d'expressió està qüestionada. A més, la vinculació amb les xarxes socials permet una difusió i visibilitat que és difícil d'aconseguir de qualsevol altre mètode.

Un dels inconvenients principals que apareix en tots els casos és la manca de vinculació amb el resultat. Tanmateix, no s'ha d'anar més enllà en aquest aspecte. Si entenem el *crowdsourcing* com una forma més de participació política, sobretot com a alternativa de la convencional, el procés de *crowdsourcing* no pot ser vinculant. Ara bé, davant aquesta característica la traçabilitat esdevé un element clau. Una traçabilitat que sobretot es va poder percebre a Islàndia i Xile. En aquest últim cas, a més, es dona una especial importància a les activitats paral·leles, aquelles que complementen el *crowdsourcing* per tal que es pugui participar sense necessitat d'utilitzar les TIC.

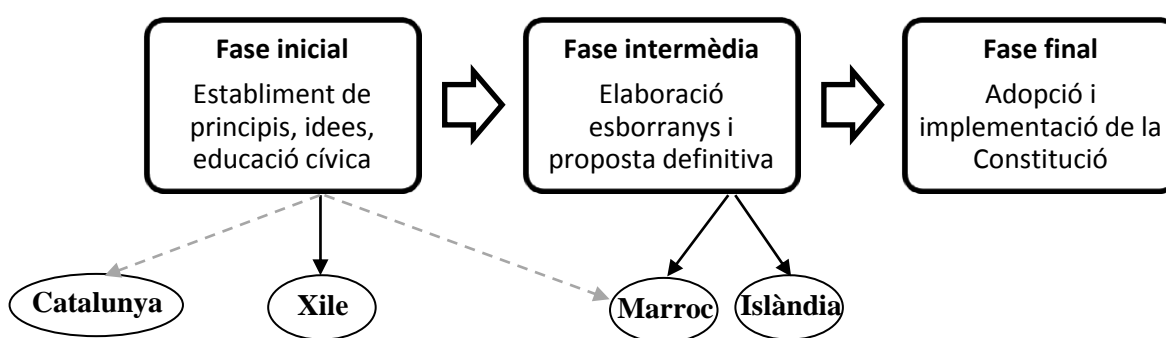
E) **Context constitucional**

Xile se situa en la fase inicial en què s'estableixen els principis, les idees i es fomenta l'educació cívica. En aquest sentit sembla molt coherent la forma que ha adoptat el seu procés de *crowdsourcing*, que es basa a fomentar l'educació en l'entorn institucional i en

fer participar a la ciutadania perquè expressi quina és la visió que tenen sobre el país i el futur. La iniciativa *constitució.cat* es pot considerar que s'ubica en una fase preconstituent, que a priori té els mateixos objectius que la fase inicial.

El Marroc i Islàndia se situen en la fase intermèdia que té com a objectiu final elaborar la proposta definitiva de constitució. S'ha de tenir en compte, però, que al Marroc les dues primeres fases van quedar solapades en una ja que en només 3 mesos es va haver de realitzar tot el procés per imperatiu de Mohammed VI.

Il·lustració 3 - Ubicació de les iniciatives dins les fases d'un procés constituent

Font: elaboració pròpia.

Pel que fa als actors, tot i que hi hagi diferents matisos en els quatre casos trobem que hi ha certs dubtes o sectors importants en contra ja sigui del *crowdsourcing* en sí o bé el procés constituent. Aquest factor és d'especial transcendència ja que totes aquestes iniciatives es basen en aconseguir la saviesa de la multitud. Per tant, com menys gent hi participi el producte final serà de menys qualitat.

F) Resultats

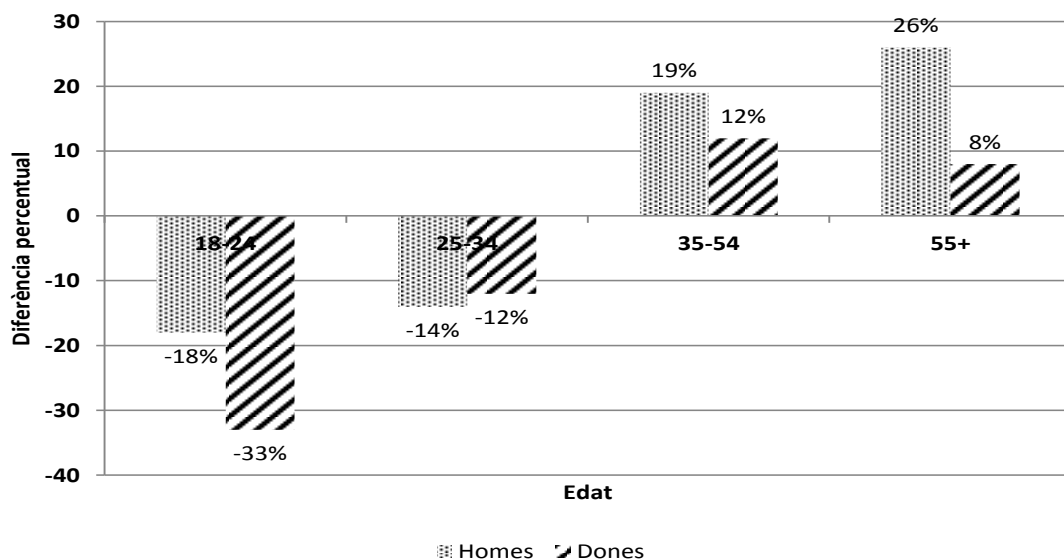
Pel que fa als comentaris i visites és difícil comparar els diferents valors i descriure l'impacte que aquests tenen en el procés constituent. En aquest cas, l'important de la comparativa és el tipus de resultat produït per les diferents iniciatives, que és de dos tipus: el primer, informes on es recull la informació aportada pels ciutadans, a Xile i Marroc i, segon, propostes concretes de constitució a Islàndia i Catalunya. S'ha de puntualitzar, però, que a Islàndia el producte resultant no va ser només del *crowdsourcing* sinó que va estar integrat amb la feina feta pel Consell Constitucional.

5.4. Resposta a les preguntes objectiu

Pregunta 1: el *crowdsourcing* constitucional se situa dins la participació no convencional com a complement de la participació convencional creant un nou espai de participació que serveix com un contrapoder?

Sembla evident que en cap dels casos es pretén utilitzar el *crowdsourcing* com a eix central de la creació constitucional i que utilitza mecanismes de participació no convencional. És a dir, en tots els casos és un complement, ja sigui iniciat des de les institucions o des de la societat civil. A Islàndia és el Consell Constitucional qui redacta la Constitució i utilitza les TIC per augmentar la transparència i la legitimitat del procés. A Xile i a Catalunya, l'objectiu és obrir un debat ciutadà durant la fase inicial del procés constituent més que redactar la constitució i, en canvi, al Marroc l'objectiu principal és implicar a col·lectius que habitualment presenten índexs més baixos de participació. En el cas concret del Marroc es produeix la circumstància, a més, que les persones compreses entre 18 i 43 anys mostren interès per la política però, en canvi, participen molt poc a través de mecanismes convencionals⁸.

Gràfic 1 - Diferència entre votar a les eleccions i interès per la política per edat i gènere al Marroc (Eleccions municipals del 2009)

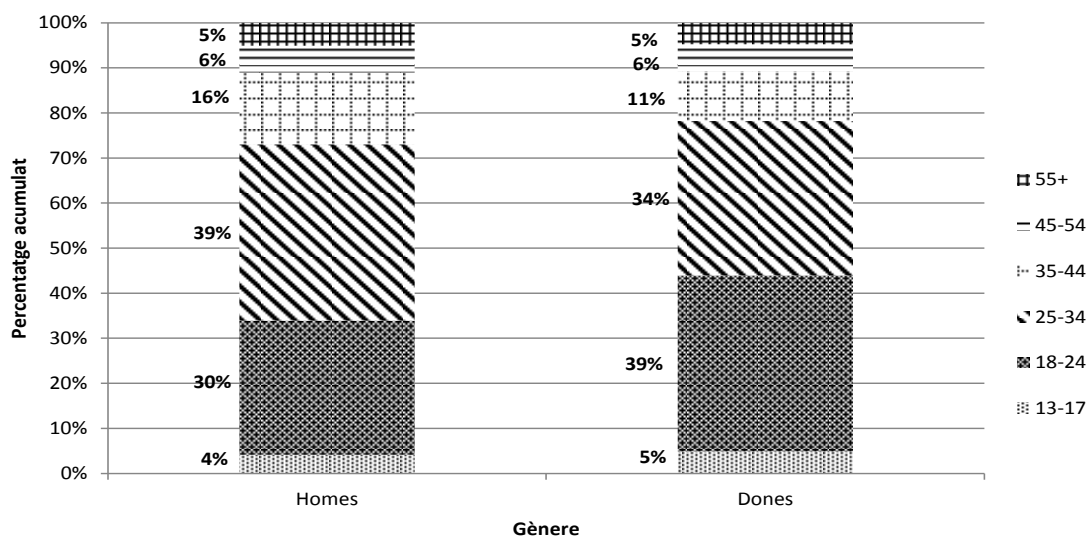
Font: elaboració pròpia a partir de dades de Status of Women in the Middle East and North Africa

A això li hem de sumar la característica que els usuaris potencials d'un procés de *crowdsourcing* d'entrada és la població jove per la simple raó que són els que estan més

⁸Per exemple, el 55% de les dones entre 18 i 24 anys afirmen estar força o molt interessades en política. En canvi, només vota un 22% d'aquest col·lectiu. És a dir, un 33% menys.

habituals a l'ús de les TIC (Borges & Cardenal, 2011). Si tenim en compte aquests dos fets aleshores no és d'estranyar que qui va participar al procés de *crowdsourcing* del Marroc fossin precisament les persones de fins a 34 anys⁹.

Gràfic 2 - Distribució de la participació a reforme.ma per gènere i edat

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de Nesh Nash (2015). Assessing Legislation Lab v1.0

Tot i que en el cas específic no es pot saber si participen perquè tenen més interès o perquè tenen més competència digital el que queda clar és que el *crowdsourcing* els hi dóna una oportunitat de participar que aprofiten. És a dir, en aquest cas el *crowdsourcing* compleix una funció d'arribar a sectors de la societat que, tot i estar interessats en política, habitualment participen poc a través de mecanismes convencionals.

Per altra banda, el *crowdsourcing* actua de contrapoder? D'entrada sembla evident que per respondre a aquesta pregunta s'ha de tenir en compte de quin tipus d'iniciador es tracta. Si l'iniciador prové de les institucions, com és el cas d'Islàndia, la resposta és no. Per contra, per aquells iniciadors que no provenen de les institucions sembla que a priori actuen com un contrapoder al ser iniciatives no vinculades al procés marcat per les institucions. Ara bé, en aquests casos s'hauria d'analitzar l'objectiu per determinar si són propostes que complementen a les institucions per mecanismes externs o si realment són processos que es creen amb l'objectiu de posar el focus en la ciutadania per sobre de les institucions. Al Marroc sembla clar que reforme.ma actua com a

⁹ El 69% dels homes (30%+39%) que van participar tenien entre 18 i 34 anys. En les dones aquesta proporció va pujar al 73% (39%+34%)

contrapoder, tot i que segurament no tant com s'hagués volgut des del Moviment del 20 de febrer. En els casos de Xile i Catalunya la resposta no és tant evident.

Pregunta 2: en quina fase del procés constituent se situa el *crowdsourcing*?

El *crowdsourcing* es pot situar tant en la fase inicial com en la intermèdia. Depèn dels objectius i, evidentment, de l'alineament que tingui amb el procés de creació constitucional. Sembla raonable pensar que aquests dos factors han d'anar relacionats. És a dir, cada fase del procés constituent té un procés de *crowdsourcing* que sembla més adequat que altres. O, dit d'una altra manera, l'objectiu del procés de *crowdsourcing* hauria d'estar alineat amb l'objectiu de la fase del procés constituent en què s'ubica.

En aquest sentit els processos del Marroc, Xile i Islàndia tenen objectius concordants a la fase on se situen.

Taula 4 - Comparativa entre objectius del *crowdsourcing* i de la fase del procés constituent (Marroc, Islàndia i Xile)

	Fase	Objectiu fase	Objectiu <i>crowdsourcing</i>
Reforme.ma	Fase inicial + fase intermèdia	Educació cívica + elaboració proposta	Difondre la Constitució vigent i fomentar l'expressió de l'opinió sobre aquesta
Stjornlagarad.is	Fase intermèdia	Elaboració esborranys i proposta definitiva	Redactar la proposta de la Constitució de forma participativa i transparent
TuConstitucion.cl	Fase inicial	Establiment de principis, idees, educació cívica	Sensibilitzar i promoure el diàleg públic sobre la Constitució

Font: elaboració pròpia

En canvi, no sembla que aquesta concordança es produeixi a la iniciativa constitucio.cat.

Taula 5 - Comparativa entre objectius del *crowdsourcing* i de la fase del procés constituent (Catalunya)

	Fase	Objectiu fase	Objectiu <i>crowdsourcing</i>
Constitucio.cat	Fase preconstituent	Establiment de principis, idees, educació cívica	1. Fomentar el debat constitucional 2. Crear una Constitució des de baix que sigui entregada a l'Assemblea Constituent

Font: elaboració pròpia

El primer objectiu és absolutament concordant amb la fase on se situa. No passa el mateix amb el segon. D'entrada, que les fases i els objectius no estiguin alineats pot provocar el mateix efecte que quan hi ha actors rellevants contraris a la iniciativa. Pot produir una manca de participació en el procés de *crowdsourcing* que afecti en el número i en la qualitat de les aportacions. I, per tant, al resultat final del procés. En aquest sentint, sembla difícil que una constitució creada en un procés de *crowdsourcing* fet en una fase preconstituent pugui ser una bona referència en el moment de crear la Constitució. En altres paraules, l'important d'aquest procés hauria de ser el debat generat i l'impacte que té a nivell educatiu i de generació d'idees però no la proposta constitucional en sí.

Pregunta 3: un procés de *crowdsourcing* va més enllà d'una forma de participació i es converteix en un mecanisme de control social en la que d'una manera o altra les opcions i alternatives venen predefinides?

En aquest cas s'entén control social com el fet d'induir als ciutadans, a través de mecanismes relativament poc explícits, a que adoptin un determinat model de constitució. Per tant, es produiria aquest control si el procés de *crowdsourcing* constitucional d'alguna manera estigués limitant el rol dels ciutadans a escollir entre unes opcions predefinides. Quan es pot donar aquest fet en un procés de *crowdsourcing* constitucional? Bàsicament quan no s'informa de les alternatives disponibles o quan d'alguna manera la capacitat de deliberació es veu limitada. En aquest sentit sembla inevitable que l'elecció de la base on es facin els comentaris determini en part el contingut del resultat final. Cap elecció és neutra i, en conseqüència, s'hauria de tenir en compte a l'hora d'iniciar un procés d'aquestes característiques. Les opcions que sorgeixen a partir de l'anàlisi dels quatre casos que centren aquest treball són:

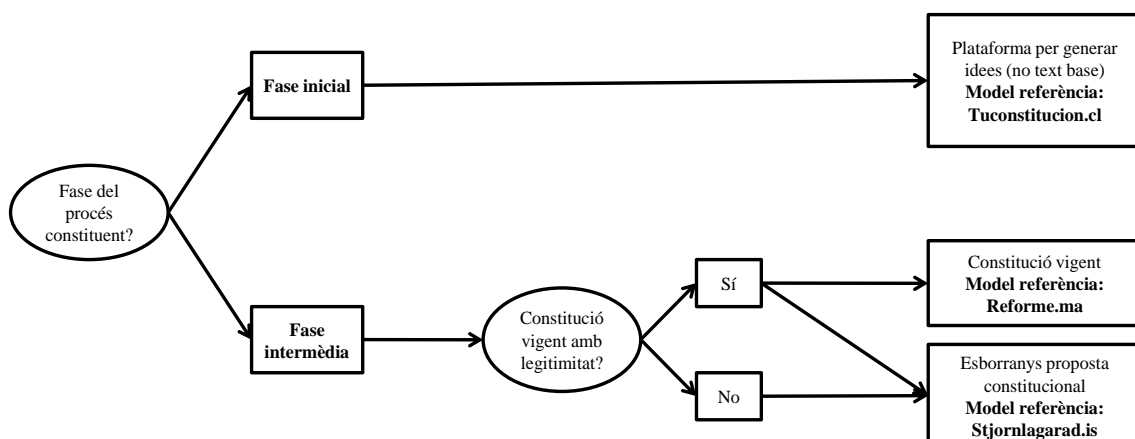
- **Constitució vigent:** utilitzar la constitució vigent implica basar-se en un text que a priori té un cert consens i legitimitat i que, per tant, assegura no caure d'entrada en un biaix. En els casos en què el consens i la legitimitat estan discutits, com podrien ser el Marroc i Xile, no sembla el més convenient utilitzar-la.
- **Esborranys de propostes constitucionals:** és evident que aquest cas només es pot aplicar en la fase intermèdia del procés constituent i requereix d'un alt grau de transparència institucional. Si els esborranys que serveixen de base per poder

comentar sorgeixen d'una Assemblea Constituent o de quelcom equivalent no sembla que es pugui parlar de biaix ni, per tant, de control social.

- **Plataforma per generar idees sense text base,:** el funcionament en aquest cas difereix de la resta. No es comenta un text sinó que s'estableixen debats a partir dels comentaris de la ciutadania. Uns comentaris, però, que necessiten ser fomentats pels creadors de la iniciativa. És a dir, en aquest cas el control social no pot venir del text base sinó de la informació que es posa a disposició de la ciutadania i de la gestió dels debats. Ara bé, si la gestió és l'adequada aquesta sembla la millor opció de cara a generar idees en la fase inicial d'un procés constituent.
- **Text creat per un grup privat:** la utilització d'un text creat per un grup privat pot ser una bona eina per generar debat en cas que el context faci inviable les altres opcions. S'ha de tenir en compte que d'entrada s'està introduint un biaix molt gran ja que no es parteix ni d'un text neutre ni aprovat legítimament i que, per tant, si s'intenta utilitzar el text resultant es pot interpretar com a control social.

A partir de les característiques esmentades es proposa un diagrama de decisió per escollir quina és la millor eina en cada cas i quin exemple dels estudiats podria servir com a model per tal de reduir la possibilitat de que es produeixi control social.

Il·lustració 4 - Proposta de diagrama de decisió de la base del *crowdsourcing* constitucional

Font: elaboració pròpia¹⁰.

¹⁰ És evident que la legitimitat de les Constitució de Marroc de 1996 és qüestionable però reforme.ma serveix com a referència en el sentit que utilitza la constitució vigent perquè la multitud hi faci comentaris.

Seguint aquest diagrama de decisió, el text base s'adequa als objectius de cada fase i es minimitza la possibilitat que hi hagi control social. És evident, doncs, que no es pot respondre la pregunta en qüestió de forma absoluta. El *crowdsourcing* pot ser un mecanisme de control social, sí. Però també pot no ser-ho. Tot depèn de com es configuri. És necessari destacar que dels quatre casos analitzats *constitucio.cat* no apareix com a model de referència en el diagrama de decisió perquè el fet que la base sigui un text constitucional creat per un grup reduït d'experts no sembla la situació ideal per crear una constitució que sorgeixi, com teòricament es pretén, des de baix. En el cas català si es pretén fomentar el debat ciutadà i establir els principis d'una hipotètica futura constitució sembla més adequat crear una iniciativa que busqui la participació de la ciutadania sense cap text base preestablert, com s'ha fet a Xile, on la ciutadania pugui expressar les seves opinions en base, per exemple, a debats temàtics. Si, en canvi, es busca crear text constitucional des de baix una opció factible pot en la combinació d'un procés constituent participatiu i la utilització d'una eina de *crowdsourcing* que serveixi de seguiment i d'eina que permeti la comunicació bidireccional entre la multitud i l'òrgan encarregat d'escriure les propostes constitucionals. Com va ser el cas de la iniciativa islandesa.

Pregunta 4: quines són les característiques recomanables d'un procés de *crowdsourcing* constitucional per tal d'aconseguir que la ciutadania tingui un rol important en el procés constituent?

A partir de les experiències analitzades es poden sumar una sèrie d'aspectes als ingredients que Tanja Aitamurto considera com a factors clau:

1. Definir un objectiu que estigui relacionat amb la fase del procés constituent

El procés ha d'estar centrat en els ciutadans i, a més, és recomanable que l'objectiu vagi en consonància amb l'objectiu de la fase del procés constituent on s'ubica el *crowdsourcing*. En aquest sentit sembla que de *crowdsourcing* constitucional n'hi pot haver de dos tipus, en funció de les dues fases on es pot ubicar:

- ***Crowdsourcing* constitucional de generació d'idees i de foment de l'educació cívica:** destinat a augmentar l'educació cívica i a que la ciutadania expressi quines voldrien que fossin les línies mestres de la futura constitució.

- **Crowdsourcing constitucional de redacció de propostes:** orientat a que la ciutadania expressi la seva opinió sobre articles concrets de la Constitució vigent o dels esborranys que s'estan realitzant.

2. Seleccionar una base adequada

Com s'ha argumentat a la pregunta anterior hi ha 3 tipus de base, cada una relacionada amb un objectiu i, a la vegada, amb una orientació cap a un tipus de resultat:

- **Constitució vigent:** adequada per casos de *crowdsourcing* constitucional de redacció de propostes en contexts on hi hagi una constitució vigent que es consideri que es va realitzar de forma legítima.
- **Esborranys constitucionals:** adequat durant la fase de redacció de la proposta constitucional.
- **Base en blanc:** adequada per casos de *crowdsourcing* constitucional d'educació cívica

3. Realitzar una gestió transparent i amb traçabilitat

De cara a obtenir un veritable procés centrat en la ciutadania és extremadament important que l'iniciador deixi clar quin serà el mecanisme de gestió dels comentaris i, a la vegada, que la multitud que hi ha participat sàpiga què es farà i que s'acaba fent amb els seus comentaris.

4. Ubicar el *crowdsourcing* en una finestra d'oportunitat

Més enllà de si s'ubica en una fase o altra seria desitjable que es complissin 3 condicions que portarien a tenir una finestra d'oportunitat.

- Que el *crowdsourcing* cobreixi una demanda de la ciutadania de participar mitjançant mecanismes no convencionals.
- Que la situació política se situï en una fase constituent o preconstituent clara i definida.
- Que el procés constituent tingui un suport explícit de la majoria de la població i d'actors polítics clau.

És evident que es tracta de tres condicions ideals. De fet, cap de les quatre iniciatives analitzades les compleixen totes. A la vegada també s'ha de tenir en compte que hi ha molts matisos en cada una d'elles i que no són aspectes dicotòmics. Però a l'hora

d'impulsar una iniciativa de *crowdsourcing* sembla recomanable que primer es valori en quina situació s'està en cada un d'aquests aspectes ja que semblen ser factors clau de cara a l'èxit de la iniciativa.

5. Arribar a la ciutadania amb mecanismes que utilitzin les TIC i més enllà d'aquestes

D'entrada, la comunicació és fonamental per difondre la iniciativa al major nombre de persones possibles. S'han d'utilitzar tots els mecanismes de comunicació que es tinguin a l'abast ja que el *crowdsourcing* constitucional és una eina que fomenta l'acció col·lectiva i, com a tal, la qualitat del seu resultat es veurà molt condicionada pel volum de participació que generi. Però amb això no n'hi ha prou. No només importa que hi participi un nombre elevat de gent sinó que aquesta sigui diversa. És a dir, com a més sectors diferents de la població arribi molt millor. A més, si es té en compte que la capacitat d'accés o d'utilitzar les TIC és desigual en qualsevol societat no només és important difondre el *crowdsourcing* fora d'internet sinó que s'ha donar la possibilitat d'aportar idees o valoracions mitjançant mecanismes que no es recolzin amb les TIC.

6. Conclusions

La democràcia representativa necessita ser complementada amb elements que atorguin més poder a la ciutadania. Ja no només es tracta d'establir mecanismes de control dels representants sinó que és necessari anar més enllà. Durant molts anys la democràcia participativa s'ha considerat inviable a nivell estatal per què no era factible arribar a volums tant elevats de població ni a distàncies geogràficament tant allunyades. Ara, les TIC ofereixen una oportunitat que fins fa pocs anys era inimaginable. Cada persona és diferent, té unes vivències, uns coneixements, uns interessos i viu en uns contextos diferents. Tenim el repte d'entendre bé les TIC no només per tal de poder aprofitar tots aquests coneixements sinó per aconseguir que, d'entrada, aquells col·lectius que fins ara no participaven en política de forma convencional tinguin noves eines per fer-ho. En aquest sentit, el *crowdsourcing* constitucional permet a la ciutadania expressar la seva opinió i coneixement a través de les TIC amb l'objectiu d'aconseguir intel·ligència col·lectiva al servei d'un procés d'elaboració constitucional.

L'anàlisi de les quatre experiències que centren aquest treball permet arribar a dues conclusions generals. Primer, que un procés de *crowdsourcing* constitucional pot ser

utilitzat com a mínim per aconseguir 3 objectius. Per una banda, pot ser molt útil perquè la ciutadania expressi quins volen que siguin els principis bàsics que regeixin una nova constitució abans s'iniciï el procés formal d'elaboració del text. Això es pot aconseguir fomentant la participació ciutadana a través de debats temàtics complementats amb informació rellevant i una gestió curosa de les aportacions fetes. Per altra banda, el *crowdsourcing* serveix no només perquè la ciutadania pugui fer comentaris sinó com a mecanisme de transparència en les fases d'elaboració de la proposta de constitució. I, per últim, pot servir per donar veu a col·lectius que estan interessats en política però que, per un motiu o altre, no utilitzen els mecanismes convencionals. Ara bé, s'ha de tenir present que les aportacions d'un procés d'aquestes característiques no són representatives de la societat i que, per tant, s'ha de ser molt caut a l'hora de recollir-les i d'interpretar-les.

I segon, serveix per confirmar que un procés de *crowdsourcing* constitucional no és bo per sí mateix i produeix resultats molt diferents en funció de com es dissenyi. En un procés d'aquest estil és tan important el paper de la multitud com la dels iniciadors. En funció de com es defineixi un procés de *crowdsourcing* aquest pot ser una molt bona eina d'expressió de les preferències i coneixements de la ciutadania o pot convertir-se en una forma de control social. Qui inicia i gestiona el procés no només té la responsabilitat de tractar les aportacions de la multitud sinó que també és responsable de traçar les línies bàsiques de la iniciativa. I l'elecció no és neutra. Intentar aprofitar una finestra d'oportunitat, alinear l'objectiu perseguit amb la fase del procés constituent corresponent, escollir un text base i una metodologia adients amb l'objectiu, realitzar una gestió adequada i transparent i utilitzar mecanismes paral·lels de participació que vagin més enllà de les TIC són aspectes que tot iniciador hauria de tenir en compte a l'hora de plantejar-se una activitat d'aquestes característiques.

Tot i això, el simple fet de posar tecnologia als processos democràtics no arregla res. Aquest fet ha d'anar acompanyat prèviament d'un replantejament de les formes democràtiques que dominen la societats liberals i representatives actuals. Que un procés constituent sigui participatiu no dependrà d'un procés de *crowdsourcing* sinó que hi ha molts altres elements a tenir en compte que s'escapen de l'àmbit d'aquest treball. És més, un procés de *crowdsourcing* seria molt més efectiu si prèviament es redefinissin els processos d'elaboració constitucional per tal que la ciutadania ocupi el rol que li pertoca: el de protagonista.

Referències bibliogràfiques

- Aitamurto, T. (2012). *Crowdsourcing for democracy: A new era in policy-making*. Helsinki: Publications of the Committee for the Future, Parliament of Finland.
- Anduiza, E., & Bosch, A. (2004). *Comportamiento político y electoral*. Barcelona: Ariel.
- Arendt, H. (1988). *Sobre la revolución*. Traduït per Pedro Bravo. Madrid: Alianza.
- Bachelet, M. (2013). *Compromisos. Nueva Constitución*. Recuperat el 16 de maig, des de <http://michellebachelet.cl/compromisos/nueva-constitucion/>.
- Bendourou, O.(1996). Power and Opposition in Morocco. *Journal of Democracy* 7(3), 108-122. The Johns Hopkins University Press.
- Bendrif, A. (2011). *Morocco's revolution proceeds calmly*. Recuperat el 20 de març de 2016, des de <http://www.dw.com/en/moroccos-revolution-proceeds-calmly/a-15475728>.
- Biagi, F. (2014). The 2011 Constitutional reform in Morocco: more flaws than merits. *Jean Monnet Occasional Paper*, 07.
- Borges, R., & Cardenal, A. S. (2011). Surfing the Net: A pathway to participation for the politically uninterested?. *Policy & Internet*, 3(1), 1-29.
- Brabham, D. C. (2013). *Crowdsourcing*. Cambridge: MIT Press.
- Brandt, M., Cottrell, J., Ghai, Y., & Regan, A. (2011). *Constitution-making and Reform. Options for the Process*. Geneva: Interpeace.
- Castells, M. (2001). Internet y la Sociedad Red. *La factoria*, 14, 15.
- CIS, Centro de Investigaciones Sociológicas. (2012). *Barómetro Noviembre 2012*. Número 2966.
- Clark, B. Y., & Logan, J. (2011). *A government of the people: How crowdsourcing can transform government*. Cleveland: Cleveland State University.
- Constitucio.cat. (2015). *Presentació de Constitucio.cat a l'Ateneu Barcelonès, 31 de gener de 2015*. Recuperat el 2 de juny de 2016, des de <http://www.constitucio.cat/wp-content/uploads/2015/02/Presentaci%C3%B3-atenu-constituci%C3%B3.pdf>.
- Cotarelo, R. (2010). *La política en la era de Internet*. Valencia: Tirant Lo Blanch.

Cotarelo, R. (2012). La dialéctica de lo público, lo privado y lo secreto en la ciberpolítica. *Más poder local*, 12, 4-12.

Cotarelo, R. & Olmeda, J. A. (2014). *La democracia del siglo XXI: política, medios de comunicación, internet y redes sociales*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.

Díez Gutiérrez, E. J. (2012). Tecnologías de la Información, ¿motor de participación o de dominación?. *International Review of Information Ethics*, 18.

El País. (2015). *Bachelet anuncia el proceso para reformar la Constitución de Pinochet*. Recuperat el 16 de maig, des de http://internacional.elpais.com/internacional/2015/10/15/america/1444868524_812732.

Elster, J. (1995). Forces and mechanisms in the constitution-making process. *Duke Law Journal*, 45(2), 364-396.

Estellés-Arolas, E., & González-Ladrón-de-Guevara, F. (2012). Towards an integrated crowdsourcing definition. *Journal of Information science*, 38(2), 189-200.

FDD, Fundación Democracia y Desarrollo. (2006). *Fundación*. Recuperat el 16 de maig de 2016, des de <http://www.fdd.cl/fundacion/>.

Gobierno de Chile. (2015). *8 conceptos del proceso para la Nueva Constitución*. Recuperat el 16 de maig, des de <http://www.gob.cl/2015/10/13/8-conceptos-del-proceso-para-la-nueva-constitucion/>.

Gylfason, T. (2013). *Democracy on ice: a post-mortem of the Icelandic constitution*. Recuperat el 14 de maig de 2016, des de <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/thorvaldur-gylfason/democracy-on-ice-post-mortem-of-icelandic-constitution>.

Gluck, J., Ballou, B. (2014). *New Technologies in Constitution Making*. Washington: USIP.

Hargittai, E. (2004). *How wide a web? Social inequality in the digital age*. Princeton: Princeton University.

Horrigan, J. B., Garrett, K., & Resnick, P. (2004). *The Internet and democratic debate*. Washington: Pew Internet & American Life Project.

Howe, J. (2006). *The rise of crowdsourcing*. Recuperat el 12 de desembre de 2015, des de <http://www.wired.com/2006/06/crowds/>

Internet World Stats.(2016). *Internet Usage and Marketing Report*. Recuperat el 1 de maig de 2016, des de <http://www.internetworldstats.com/af/ma.htm>.

Landemore, H. (2014). *We, All of the People. Five lessons from Iceland's failed experiment in creating a crowdsourced constitution*. Recuperat el 14 de maig de 2016, des de <http://www.slate.com/articles/technology/>.

Landemore, H. (2015). Inclusive Constitution - Making: The Icelandic Experiment. *Journal of Political Philosophy*, 23(2), 166-191.

Lévy, P. (1997). *Collective intelligence*. Plenum/Harper Collins.

López García, B.. (2011). *Los partidos marroquíes se pronuncian sobre la reforma constitucional*. Recuperat el 15 d'abril de 2016, des de <http://www.realinstitutoelcano.org>.

López, J. (2015). A què ens referim quan parlem de qualitat democràtica? Oportunitats democràtiques del procés. Dins de Joaquim Colominas (ed.), *Per la bona política. Propostes per a la regeneració democràtica*. Barcelona: Angle Editorial.

Madani, M., Maghraoui, D., & Zerhouni, S. (2012). *The 2011 Moroccan Constitution: A Critical Analysis*. Stockholm: International IDEA.

Maghraoui, A. (2001). Monarchy and Political Reform in Morocco. *Journal of Democracy*, 12(1), 73-86. The Johns Hopkins University Press.

Maghraoui, D. (2011). Constitutional reforms in Morocco: between consensus and subaltern politics. *The Journal of North African Studies*, 16:4, 679-699.

Magnusson, F. (2013). *Crowdsourcing the Icelandic Constitution: Myth or reality?* Recuperat el 14 de maig de 2016, des de <http://blog.openingparliament.org/>.

Mateos, A. (2009). *Ciudadanos y participación política*. Salamanca: Universidad de Salamanca.

Montero, J. R., Font, J., & Torcal, M. (2006). *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*. Madrid: CIS.

Nesh Nash, T. (2013). *Cases of Political Crowdsourcing in Morocco*. Recuperat el 15 de març, des de <http://slideplayer.com/slide/7647727/>.

Nesh Nash, T. (2015). *Assessing Legislation Lab v1.0*. Recuperat el 15 de març, des de <http://www.lvi2015.org/programme/papers/>.

Nesh Nash, T. (2016). *Power the people: reengineering democracy* Dins K. Banks (ed.), *Social Entrepreneurship and innovation: International case studies and practice* (p.255 – 274). Kogan Page.

Ólafsson, J. (2011). *An experiment in Iceland: crowdsourcing a constitution*. Reykjavík: University of Iceland.

Poblet, M. (2015a). *We the crowd? Constitution Making 2.0*. Recuperat el 15 de març, des de <http://serendipolis.com/2015/04/29/we-the-crowd-constitution-making-2-0/>.

Poblet, M. (2015b). *El moment constitucional*. Recuperat el 2 de juny, des de <https://serendipolis.com/2015/07/09/el-moment-constitucional/>.

Robles Morales, J. M., Molina, Ó., & De Marco, S. (2012). Participación política digital y brecha digital política en España. Un estudio de las desigualdades digitales. *Arbor*, 188(756), 795-810.

Sáez Mateu, F. (2007). *La participació política*. Barcelona: Editorial UOC.

Sánchez i Picanyol, J. (2006). *La democràcia electrònica*. Barcelona: Editorial UOC.

Sater, J.(2002). The dynamics of state and civil society in Morocco. *The Journal of North African Studies*, 7:3, 101-118.

Status of Women in the Middle East and North Africa. (2009). *Data tools: Morocco – Civic & Political participation*. Recuperat el 26 de maig de 2016, des de <http://www.swmena.org/en/tools/morocco>.

Stjornlagarad. (2011). *The Constitutional Council*. Recuperat el 15 de maig de 2016, des de <http://stjornlagarad.is>.

Subirats, J. (2011). *Otra Sociedad ¿otra política?: De «no nos representan» a la democracia de lo común*. Barcelona: Icaria Asaco.

Subirats, J. (2012). El debate sobre los bienes comunes y la economía social en la era digital. *Revista Nexa*, núm. 30.

Surowiecki, J. (2005). *The wisdom of crowds*. Massachusetts: Anchor.

Teorell, J. (2006). Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*, 45(5), 787-810.

Theofilopoulou, A. (2012). Morocco's new constitution and the Western Sahara conflict—a missed opportunity?. *The Journal of North African Studies*, 17(4), 687-696.

Torcal, M.; Montero, J. R., Teorell, J. (2006). La participación política en España: modos y niveles en perspectiva comparada. Dins Montero, Font. & Torcal (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*. Madrid: CIS.

Tu Constitución. (2016). *Tu Constitución. Informe ciudadano*. Recuperat el 8 de maig de 2016, des de <http://www.tuconstitucion.cl/informe-ciudadano/>.

Tynkkynen, O. (2012). Foreword. Dins Aitamurto (ed.), *Crowdsourcing for democracy: A new era in policy-making*. Helsinki: Publications of the Committee for the Future, Parliament of Finland.

Urquiza, L. (2013). *Internet and Citizen Participation: Moroccan Youths Reinvent Their Democracy*. Recuperat el 20 d'abril de 2016, des de <http://blogs.worldbank.org/youthink/internet-and-citizen-participation-moroccan-youths-reinvent-their-democracy>.

Vázquez, S. (2011). *Elements i significats del malestar amb la política a Catalunya. Una aproximació qualitativa a partir de la indagació amb grups de discussió*. Barcelona: Centre d'Estudis d'Opinió.

Verba, S. & Nie, N. (1972). *Participation in America: political democracy and social equality*. New York: Harper&Row.

Zambelli, S. (2014). Democracia e internet. Apuntes para la reflexión. Dins Cotarelo&Olmeda (eds), *La democracia del sigloXXI: política, medios de comunicación, internet y redes sociales*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.